

Întâlnirea mea cu Marian Papahagi

Rita Marnoto

Era spre finele anului 1995. În holul *Accademia delle Scienze di Torino* participanții la conferință se salutau și schimbau impresii, înainte de începerea lucrărilor colocviului internațional *Dynamique d'une expansion culturelle. Pétrarque en Europe, XI^{ve} au XXe siècle* /11-15 decembrie 1995. Reuniunea fusese organizată în comun de către *Centre National de la Recherche Scientifique de l'Université de Savoie* și *Centre d'Études Franco-Italiennes*, instituție interuniversitară ce cuprindea universitățile din Torino (Italia), Savoie (Franța) și Fribourg (Elveția). Congresul se ținea la două sedii, o primă parte se derula în Torino și o a doua parte în Chambéry. Avea ca obiectiv revizuirea conceptului de *petrarchism*, determinată de progresele înregistrate în ultimii anii, în domeniile teoriei criticii, analizei literare și al filologiei. Au fost prezentate arii de cercetare în curs de definitivare și afirmare, precum și studii de ordin disciplinar și interartistic, cu atenție specială asupra muzicii și artelor plastice. Acestora și omagiului adus lui Franco Simone, li se adăuga oportunitatea de realizare a bilanțului critic al unei arii de studii care pe termen scurt ar fi urmat să câștige o importanță primordială, în plan european și extra-european, cu ocazia aniversării centenariului nașterii lui Francesco Petrarca, marcat în 2004. În acest sens, au fost chemați să-și aducă propriile contribuții reprezentanți din diverse arii culturale ale Europei.

În holul de la *Accademia* se trecea de la saluturi de curtoazie la adevărate efuziuni de bucurie față de o traducere a lui Petrarca în engleză pe cale de apariție, a

unui umanist estonian care se alăturase branșei *petrarchiștilor*, sau a unei noi interpretări iconografice după o nouă imagine a Laurei. Atmosfera era impregnată de nuanța întunecată a rafturilor, unde cărțile se aliniau cu o rigoare absolută, în ton cu înfloriturile stucaturilor.

În această atmosferă s-au apropiat de mine doi ochi timizi și surâzători, susurând: "*Eu vorbesc limba portugheză*". Astfel l-am cunoscut pe Marian Papahagi.

Când, în urmă cu câteva luni, excelentissimul ministru consilier, director al Institutului

Cultural Român din Lisabona, dr. Virgil Mihaiu, a avut amabilitatea de a mă invita să particip la omagierea lui Papahagi, mi-am amintit imediat de această imagine. În zilele noastre, datorită dezvoltării contactelor interuniversitare, avem oportunitatea să participăm la numeroase congrese. Sutele de colocvii la care am fost prezentă mi-au oferit ocazia de a cunoaște mulți conferențieri, originari din diverse țări. Însă persistă încă vie, de parcă abia ieri ar fi fost, în imagini mari și luminoase desenate în memoria mea, bucuria acelui român care vorbea portugheză.

Sintonia ce ne unea acolo era, încă de la început, de natură academică. Universitatea din Coimbra, casă-mamă pentru mine, fusese frecventată de Papahagi, într-una dintre

perioadele petrecute de el în Portugalia, în timpul căreia urmase *Curso de Português para Estrangeiros da Universidade de Coimbra/Cursul de Limbă Portugheză pentru Străini al Universității din Coimbra*. Portugheza lui era perfectă. Învăța și vorbea limbi străine cu o ușurință surprinzătoare, trecând de la una la alta, asemeni călătorului ce nu se îndepărtează de cărarea pe care merge neobosit.

Studiase filologia romanică la Roma, la *Sapienza*, și era, într-adevăr, un romanist cum puțini există. Domina marile limbi romanice, în stadiul lor actual, de la portugheză, italiană, franceză, catalană, castiliană, la galiciană, alături de multe altele. Dar această versatilitate comunicativă cuprindea o cunoaștere erudită a originilor romanice ale limbilor, ale proceselor de intersectare stabilite între ele și a evoluției lor istorice, de-a lungul secolelor. Această familiaritate pe care o avea cu diacronia lor evolutivă îi oferea așadar o bază sigură în stăpânirea atâtor limbi străine, la care se adăuga o conștiință contrastivă a etimologiei și a modului de funcționare din punct de vedere gramatical al fiecăreia.

Pentru filologul romanist, limba și literatura erau două fețe ale aceleiași monede.

A învățat portugheză în Italia și Portugalia, prin intermediul succesivelor deplasări, unde se intersectau diverse căi de acces. A învățat aplecat asupra mesei de lucru, cu gramatici și dicționare, dar și cu scriitori, critici și oameni de rând, în viața de zi cu zi. A conviețuit intelectualmente cu unii dintre cei mai mari autori de poezie portugheză ai secolului XX, precum Alexandre O'Neill sau Herberto Helder, și de asemenea cu critici portughezi ce au marcat orizontul epistemologic al ultimelor decade: Luís Lindley Cintra, Jacinto do Prado Coelho sau Jorge de Sena. Cu toți aceștia a menținut contacte individuale și epistolare.

Pe parcursul lucrărilor

congresului *Dynamique d'une expansion culturelle. Pétrarque en Europe, XIVe au XXe siècle*, atenția lui și convorbirile noastre s-au îndreptat, în particular, asupra poeziei medievale galiciene. Pregătea materia unei discipline de literatură portugheză dedicată acestei teme, și își expunea cu entuziasm punctul de vedere referitor la diversele tipuri de *cantiga*, la tematica lor, la relația între temă și formă, etc. De fapt, dezvolta această cercetare în paralel cu cele deja realizate, în domeniul literaturii italiene, legate de perioada medievală. Cum bine se știe, Papahagi dedicase multe dintre studiile sale lui S. Francesco d'Assisi, Jacopone da Todi, Giacomo da Lentini, Guittone d'Arezzo, Guido Guinizzelli, Guido Cavalcanti, Dante (al cărui traducător a fost), Cecco Angiolieri și altor autori.

Literatura medievală galiciană îl fascina, era o arie căreia dorea să-i dedice un studiu mai intens, în proiectele viitoare. Mai mult, îi permitea să dea curs dublei înclinații, proprie concepției sale filologice, printr-o declinare comună de investigații referitoare la limbă și literatură. Dar programul lui viza un plan european de amplă extindere, ce se desfășura dinspre România spre Europa Occidentală, explorând aspectele și intersecțiile întregii arii romanice, pe durata perioadei medievale. Din păcate, a fost unul dintre proiectele pe care nu a avut oportunitatea de a le duce până la capăt.

La congresul *Dynamique d'une expansion culturelle. Pétrarque en Europe, XIVe au XXe siècle*, Marian Papahagi a prezentat o conferință în franceză, intitulată *Pétrarque dans l'espace culturel roumain*. A realizat o panoramă amplă, în linii generoase, asupra prezenței lui Petrarca de-a lungul secolelor în literatura română. Dar Papahagi a formulat această prezentare dintr-o perspectivă europeană, accentuând dinamismul intersecțiilor între diverse literaturi. Se înscria în

această lectură erudiția filologului care știe că limbile și literaturile nu trăiesc izolate una de alta, ci se iluminează reciproc prin propriile lor valențe.

În diversele sesiuni de lucru, Marian Papahagi a susținut ideea, pe care eventual ar fi dorit s-o dezvolte pe viitor, a unui studiu al Petrarchismului la nivel european, organizat pe arii geografico-culturale. Acestea urmau să fie: Italia; Estul Europei, (dinspre Marea Adriatică, incluzând România, Germania, etc.); Nordul Europei; zona Occidentală, cu Franța și Peninsula Iberică. Ar fi fost, într-adevăr, un plan de studii extins.

Acest plan nu s-a concretizat, iar volumul cuprinzând documentele conferințelor din cadrul congresului (*Dynamique d'une expansion culturelle. Pétrarque en Europe, XIVe au*

XXe siècle, ed. Pierre Blanc, Paris, Honoré Champion, 2001) poartă în sine un gol premonitoriu, cel al conferinței lui Papahagi, al cărei text nu a fost publicat.

Papahagi știa că, în spatele cuvintelor din diverse limbi, există mereu un proiect de intervenție culturală, spațiu direcționat dinspre *loquens* către *agens*. Cuvintele prin care mi s-a prezentat, în îndepărtatul decembrie 1995, traduc cu prisosință proiectul de viață al acelui român *care vorbea portugheza*.

Rita Marnoto este directoarea Institutului de Studii Italianistice al Universității din Coimbra / Portugalia

Traducere din limba portugheză de Roxana Rîpeanu

